

PÕHISEADUSLIKU ASSAMBLEE  
I. TOIMKONNA 28. septembri 1991.a.  
istungi p r o t o k o l l nr. 4  
10<sup>00</sup> - 17<sup>00</sup>

Osalesid: V. Salum,  
L. Hänni,  
H. Runnel,  
Ü. Vooglaid,  
A. Sirendi.

Päevakorras:

1. Arutada põhiseaduse peatükki "Rahvas".
2. Eesti Vabariigi 1938.a. põhiseaduse rakendamise seaduseelnõu probleemi arutelu.
3. Teiste toimkondade poolt laekunud ettepanekute arutelu.
4. I. toimkonna senise töö tulemuste tutvustamisest.
5. Ekspertide kutsumine.
6. Päevakorralised küsimused.

Juhatas V. Salum

Ühehäälselt kinnitati päevakord.

Vooglaid tõstatab küsimuse sellest, kas 1938.a. põhiseadus kehtib või mitte. Kõige olulisem on seda täpselt teada saada, sest sellest sõltub toimkonna tegevuse põhjendatus. Ta leiab, et kui põhiseadus kehtib, siis oli väär toimkonnal otsustada 1938.a. põhiseaduse aluseks võtmine.

Runnel arvab, et juhul kui põhiseadus kehtibki, kannab toimkonna töö põhiseaduse muutmise seaduseelnõu ettevalmistavat iseloomu.

Vooglaid arvab, et tuleb kiiresti edasi minna ja selleks vaja esmalt lahendada 4 probleemi:

1. Poliitiliste jõudude integratsiooni küsimus.
2. Võtta arutluselt maha riigipiiri küsimus.
3. Lahendada kodakondsuse küsimus.
4. Selle trikiga oleks võimalik kiiresti edasi liikuda, muidu jäädakse takerduma.

Hänni sõnab, et formaal-juriidilisest lähtekohast võttes on võib-olla küll ahvatlev niiviisi toimida, kuid need küsimused tuleb ikka meil lahendada, muidu lükaksime vastutuse vaid minevikule. Tuleb suhtuda lugupidamisega varasematesse vabariigi põhiseadustesse ja võtta sealt kasulik. Seetõttu tuleks arutada kõiki eelnõusid ja hinnata, kuivõrd nad vastavad tänapäevale. 1938.a. põhiseaduse kehtestamisega olukorda ei paranda.

Vooglaid täpsustab, et ega tema ei tahtnudki teha ettepanekut ~~tä~~ katkestamiseks, tema 4. ettepanek oli vaid, et kiiresti vaja ka riigivanema valimised korraldada.

Sirendi arvab, et kui minna Hänni poolt pakutavat teed, siis läheme ummikusse. Teeme vaid uue konstitutsiooni projekti teiste kõrvale, mis hiljem loetakse kehtetuks ning ajalugu vaid naerab. Rahvahääletus on aga fiktsioon. Rahvale esitatakse ainult tekst. Kuna rahvaarutelu pole ette nähtud, on rahvas tehtud vaid meie mängu kaasosaliseks. Kalenderplaani järgi pole rahvaarutelu aega ette nähtudki.

Salum teeb ettepaneku hääletada, kas 1938.a. põhiseadus kehtib või mitte.

Runnel leiab, et ei saa venitada niisama aega ja hääletada seda, kas põhiseadus kehtib, kui ta de facto ei kehti.



Ulemnõukogu on kull mõne paragrahvi 1938.a. põhiseadusest kehtestanud, kuid seda on vähe. Assamblee peaks tegema ettepaneku, et kehtestataks 1938.a. põhiseadus suuremas mahus, et seadusetus ükskord lõppeks.

Hänni kinnitab, et 1938.a. põhiseaduse kehtestamine ei muuda tegelikku olukorda. Struktuur tuleb ümber kehtestada.

Salum leiab, et on väga oluline, mis Runnel ütles. Seetõttu on vaja tegelda just 1938.a. põhiseaduse rakendamise otsusega. Peab lähtuma 1938.a. põhiseaduse vaimust (teeb viite oma artiklile "Nädalalehes").

Salum teeb ettepaneku alustada päevakorrapunkti arutelu.

Vooglaid soovib iga asja kohta eelnevalt esitada 4 teoreetilist küsimust: a) mis see on? b) kuidas tekib? c) kuidas avaldub d) mida peaks mõõtma, et anda hinnang?.

Jätkatakse 3. peatüki "Rahvas" arutelu.

Paragrahv 34.

Salum soovib täpsustada, et rahvas ongi kodanikkond.

Hänni selgitab, et tema mõistab siin rahvana riigi jurisdiktsiooni all elavaid isikuid ega pea õigeks rahva ja kodanikkonna võrdsustamist.

Runnel leiab, et ptk. "Rahvas" on rahvast käsitletud kui riigimasina osa.

Salum küsib, kas tehakse 34. paragrahvis muudatusi.

Sirendi leiab, et selles paragrahvis on vaid rahva hääleõigusest juttu; suhtest võimuga.

Vooglaid täheldab, et see lause viitab vajadusele nendel isikutel, kel hääleõigust pole, suhtuda tähelepanelikult neisse, kellel hääleõigus on.

o t s u s t a t i ühehäälselt

paragrahv 34 jätta 1938.a. redaktsioonis.

Paragrahv 35.

Runnel küsib, kas presidendi valib rahvas või riigivolikogu?

Vooglaid selgitab, et tuuakse ka argumente, et valib volikogu, kuna see on kompetentsem kui rahvas. Ta peab oluliseks, et president saab volitused rahvalt. Need volitused peaksid olema absoluutsed. Volikogu võib presidendi kiiremini ümber valida, rahvas juba nii kiiresti seda tegema ei hakka.

Runnel leiab, et presidendi võiks kull valida volikogu. Samas peab Runnel toenõuliseks, et hääletamisel võidab otsevalimine.

Ta teeb ettepaneku kasutada terminit "riigivanem", millele sulgudes lisada "president" ja jätta välja sõna "kohalik" omavalitsuste eest kui liigne, kuna jaotusest on kutsealased omavalitsused ära jäänud.

Vooglaid viitab varasemale arutelule võimust kui valitsemise atribuudist ja arvab, et see atribuut ei peaks toimkonda huvitama, vaid hoopiski Eesti arengu efektiivsus. Selleks oleks aga vaja lähtuda viit liiki ja vastastikuses seoses toimivast probleemideringist:

- 1) valitsemine, mis peab tagama korra ja mille atribuut on võim;
- 2) juhtimine, selle protsessid ja produkt;



- 3) haldamine, mille objektiks on igat laadi materiaalsed väärtused;
- 4) valdamine, mille objektiks kõikvõimalikud vaimsed väärtused, s.o Eesti peamine rikkus, mida peab hoidma;
- 5) sidustamine nii horisontaal- kui vertikaalsuunas.

Vooglaid väidab, et tuleb lähtuda neist viiest probleemideringist ning kasutada neid tingimata koos, muidu teeme kõik valesti.

Hänni arutleb, kas omavalitsused ikka lugeda riigivõimu teostamise alla.

Vooglaid leiab, et riigi võim on üks asi, aga rahva võim teine asi.

Salum leiab, et vastandada pole võimalik, kuna riigivõimu teostab ju rahvas omavalitsuste kaudu.

Sirendi arvab, et "omavalitsus" ei ole väär sõna ja peaks jääma kui üks rahva võimu edasikandmise tee, kuna rahvas ju delegeerib võimu sellele, kelle ta valib.

Runnel arvab, et oleksime täpsemad, kui jätaksime "omavalitsuse" välja.

Salum arvab, et kui lähtutakse rahvast, siis peaks "omavalitsus" jääma ja lisab, et tema kirjutaks hoopis nii nagu J.Raidla projektis on.

Vooglaid leiab, et see järjestus on küll selgem. Soovitab aga lisada ka "kutseaomavalitsused".

Runnel peab tähtsaks paragrahvis sätestatava järjekorda.

Hänni arvab, et järjekorra määratlemine oleneb sellest, kas tõsta kõrgemale rahvas või riik. Kutseaomavalitsuste sissetoomist peab Hänni vääraks, sest riigivõimuorganite süsteem peaks olema põhiseadusega määratletud, et ei saaks seda suvaliselt muuta või selle ringi laiendada.

Salum kinnitab end olevat konservatiivi ja soovib jääda termini "riigivolikogu" juurde.

Hänni täpsustab, et 1920.a. oli kasutusel "Riigikogu".

Vooglaid leiab, et "kogu" võiks olla siis, kui on ühekojaline.

K o o s k õ l a s t a t a k s e ühehäälselt paragrahvi 35 uus redaktsioon järgmiselt:

"Rahvas teostab riigivõimu:

- 1) Riigikogu valimisega;
- 2) Vabariigi Riigivanema (Presidendi) valimisega;
- 3) rahvahääletusega;
- 4) omavalitsuste esinduskogude valimisega."

Paragrahv 36.

Hänni teeb ettepaneku jätta paragrahvi tekstist välja "kolm aastat" kodakondsuses olemist. Ühtlasi selgitab ta 1938.a. põhiseaduse vastuolulisust.

Vooglaid jagab Hänni seisukohta

Runnelil pole momendil oma seisukohta.

Salum pakub, et jäädaks 1938.a. põhiseaduse teksti juurde, kuid asendada tuleks 22 a kaheksateistkümne aastaga.

Vooglaid arvab nuud, et kodakondsusprobleemi pole siin mõtet puudutada.

Hänni leiab, et põhiseadust ei tehta ainult tänaseks ja jääb



oma ettepaneku juurde, et jätta "3 a välja".  
H ä ä l e t a t a k s e läbi, kas kodakondsuse tsensust puudutada.

Tulemused: mitte muuta 1938.a. redaktsiooni selles osas - poolt: Salum, Sirendi, Vooglaid;

vastu: Hänni;

erapooletu: Runnel.

Paragrahvi 36 tekst jääb järgmiselt:

"Hääleõiguslik on iga kodanik, kes on saanud kaheksateistkümme aastat vanaks ja on olnud vahetpidamata vähemalt kolm aastat Eesti kodakondsuses".

Paragrahv 37.

Ühehäälselt o t s u s t a t i paragrahv 37 sõnastada A. Lepsi poolt koostatud põhiseaduse projekti paragrahvi 40 sõnastuses järgmiselt:

"Hääleõiguslikud ei ole:

- 1) kodanikud, kes seaduslikus korras on tunnistatud vaimuhaigeks;
- 2) kodanikud, kes kohtu poolt on tunnistatud teovõimetuks."

Otsustatakse 1938.a. põhiseaduse paragrahv 37 mõte jagada erinevatesse paragrahvidesse ja lisada paragrahv 38 J. Raidla projekti tekstist lähtudes.

Tõusetub küsimus, kas sõjaväes aega teenivatele isikutele anda hääletamisõigus või mitte?

Runnel leiab, et kui iga inimese au on kaitsta oma isamaad, siis kuidas võtta sojaväelaselt ära valimisõigus.

Sirendi peab õigeks sõjaväes ajateenijatele anda hääletamise õigus ning soovitab paragrahvi 38 tekstiks võtta J. Raidla projektist paragrahvi 55 p. 1 tekst ja seega sõnastada paragrahv 38 järgmiselt:

"Hääletamisest ei võta osa kodanikud, kes on kohtu poolt suudi mõistetud ja kannavad vabaduskaotuslikku karistust kinnipidamiskohtades".

Arvatakse, et sõjaväe ajateenijatele hääletamisõiguse andmist peaks kindlasti arutama ka riigikaitset arutav toimikond.

Hänni arvates võiks veel kaaluda A. Lepsi projekti rahvust käsitlevas peatükis toodud põhimõtteid.

Runnel leiab, et tema kui rahva esindaja hingele oleks eriti meeldiv, kui "Rahva" peatükk oleks pikem, sest rahval on oluline osa, mis peaks ka selles peatükis väljenduma.

Hänni arvab, et Lepsi projektis toodu sobib enam seadusandlust käsitlevasse peatükki, kuid ta peab vajalikuks pluralismi põhimõtete toomist sellesse paragrahvi. Rahvas ei saa olla ainult mass. Tema suveräänsus avaldub struktuuride kaudu. On vaja sätestada, kuidas rahva tahe struktuurides väljendub. Uhtlasi lubab Hänni seda teemat täpsemalt uurida ja pakkuda järgmisel korral omapoolse redaktsiooni.

Runnel peab tarvilikuks selles peatükis siiski väljendada A. Lepsi projekti paragrahvides 41 ja 43 toodud mõtet ja lubab omapoolselt järgmisel korral esitada ka vastava redaktsiooni.

I. päevakorrapunkti osas

o t s u s t a t i :

Põhiseaduse 3. peatuki lõplik redaktsioon kinnitada toimikonna järgmisel istungil.



Järgmisena arutati III.päevakorrapunkti.

Salum esitab Eesti Komitee <sup>arutelu suunduvad</sup> ettepanekud ja soovib nendest lähtudes täpsustada toimkonna poolt kooskõlastatud tekste ajalise määratlusega.

Runnel ei pea õigeks iga ettepaneku pärast kord juba otsustatud hakata kohe ümber otsustama seda enam, et tegelikkuses on eestlased elanud siin juba 4000 aastat.

o t s u s t a t i :

Esimest ettepanekut mitte arvestada.

II.EK ettepanek nouab territooriumi terviklikkuse määratlemist täiendava viitega Tartu rahulepingule.

Arutati ka, kas loetleda maakonnad, mis oleks siis etnograafilise mineviku mainimine. Peeti õigeks Hänni seisukohta, et riigipiir saab olla kahepoolne ning kuulub määratlemisele riikidevaheliste lepetega. Arutelu tulemusena

o t s u s t a t i :

Jätta ettepanek arvestamata, kuid samas sõnastada I. peatuki "Üldeeskirjad" paragrahv 2 järgmises sõnastuses:

"Eesti riigi piirid on kindlaks määratud rahvusvaheliste lepetega".

Arutati ettepanekut, kas kasutada terminit "president" või "riigivanem".

Runnel arvab, et kõik toimkonnad peaksid selle probleemi otsustama, milline termin kasutusele võtta.

o t s u s t a t i uhehäälselt

pooldada termini "riigivanem" (president) kasutamist.

Salum rohkem ettepanekuid ei edasta, kuna need kordavat juba esitatuid.

Vooglaid tuletab mmelde, et kõigile meelepäraseid otsusi pole kunagi võimalik teha, mistõttu tuleb valida, kellest või millest lähtuda.

Järgneb filosoofiline mõtisklus neist lähtekohtadest ja võimalusest teha põhiseadust kui printsiipide kogumit.

IV. päevakorrapunkti osas

arutati, kas, kes ja kuidas valgustab I. toimkonna tööd.

Salum pakub, et Runnel võiks kirjutada.

Runnel leiab, et ajakirjandus on oma taseme ammu kaotanud, mistõttu tema eelistab sellest eemale hoida.

Hänni peab vajalikuks rahvale osalusetunde andmist. Seetõttu tuleb rahvale ka infot anda, kusjuures kanalid võivad olla erinevad. Parimaks vormiks peab Hänni pressikonverentsi.

Vooglaid arvab, et pressikonverents eeldab häid ja tarku ajakirjanikke.

Salum leiab, et toimkonnal on ju pr. Hänni.

Hänni arvab, et sellisel juhul peavad ikka kõik osalema.

Sirendi leiab, et ühtmoodi laulva ülemuste koorina ei ole mõtet esineda.

Otsust vastu ei võetud.



## V. päevakorrapunkti osas

Runnel teatab, et E. Talvik lubanud tuleval neljapäeval öelda, kas tal on võimalik toimkonna istungile tulla või muul viisil kohtuda.

Ühehäälselt volitati Runnelit pidama läbirääkimisi prof. Rebasega eksperdina osa võtma võimalusel toimkonna 5. oktoobri istungist.

Salum tutvustas ka H. Kärtneri avaldust eksperdiks hakkamise soovi kohta.

O t s u s t a t i H. Kärtnerit toimkonna töösse mitte kaasata ja jätta avaldatu assamblee juhatuse otsustada.

## II. päevakorrapunkti osas

Salum soovib hakata arutama 1938.a. põhiseaduse taaskandamise seaduse eelnõu.

Hänni väidab, et 1938.a. põhiseaduse rakendamine ei paranda olukorda. Aastane töökogemus on näidanud, et kuhjunud probleeme saab reguleerida vaid põhiseaduse reformi kaudu ning siis valimiste kaudu edasi. Seetõttu ei pea ta õigeks minna destabiliseerimise teed, vägisi lõhkuda olemasolevaid struktuure ega võimu kantimist ühe kandi pealt teisele. Ühtlasi arvab Hänni, et eeldatavasti tugevat presidendivõimu ei tule.

Vooglaid leiab, et tugevast presidendist keegi ei räägigi. Kuid kui president ei tähenda midagi, siis pole võim ka parlamendi käes, vaid hoopiski peaministri käes. On vaja kiiresti tegutseda, sest võimuvõitlus käib, mistõttu tuleb teha kõik, et vältida raskesti parandatavaid tagajärgi.

Hänni soovib, et pakutaks ka mehhanism.

Salum leiab, et see mehhanism on ammu olemas. Juba aasta tagasi olevat Eesti Komitee annud seisukoha erakorralise riigivolikogu moodustamise kohta. Oleks õige, kui Ülemnõukogu tuleks kokku ja saadaks end laiali. Riigivolikogu moodustuks Eesti Komitee koosseisu kuuluvatest Ülemnõukogu saadikutest ja riiginõukogu moodustuks Eesti Kongressi saadikuist. Olekski kõik selge. Rahulikult moodustuks ajutine riigivolikogu.

Hänni väidab, et see on juba vana, pooleaastane vastuolu, mida sellise järsu löikega tahetakse lahendada. Ta leiab, et selline käik destabiliseerib praegust olukorda, oleks oma olemuselt vaid võimu ümberkantimine rühmituste vahel. Hänni on kindlalt seisukohal, et tuleb lähtuda demokraatiast, mille otsapeale on juba jõutud, mitte viia riiki anarhiasse.

Runnel juhib uuesti tähelepanu kujunenud foonile, kust nähtub, mil viisil kallutatakse võimu valitsuse poole. Valitseb seadusetus, kus valitsus kasutab neid vahendeid, mida ei Ülemnõukogu ega president kasutada ei saa.

Vooglaid peab eriti kummaliseks fakti, et Ülemnõukogul pole üldsegi kontrolli valuutavahendite üle.

Sirendi on seisukohal, et 1938.a. põhiseaduse kehtestamine ei destabiliseeri olukorda. Praegu olevat väga erakordne olukord: leitakse, et praegu on kõige parem peaminister. Võib aga tulla mõni Stalini-taoline. Konstitutsioon peab sellise võimaluse välistama.



Hänni jääb oma seisukoha juurde.

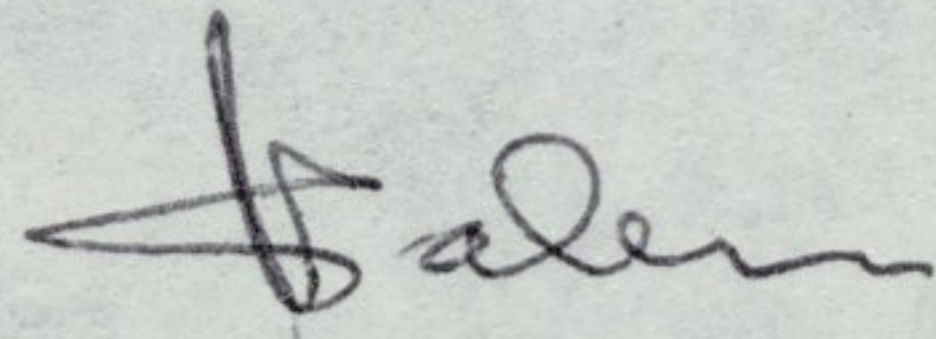
Salum leiab, et juhatuses tuleb see probleem ules tõsta. Salumiga põhimõtteliselt samal seisukohal Vooglaid ja Sirendi. Konkreetse otsustuseni ei jõutud.

VI.päevakorrapunkti osas

o t s u s t a t i :

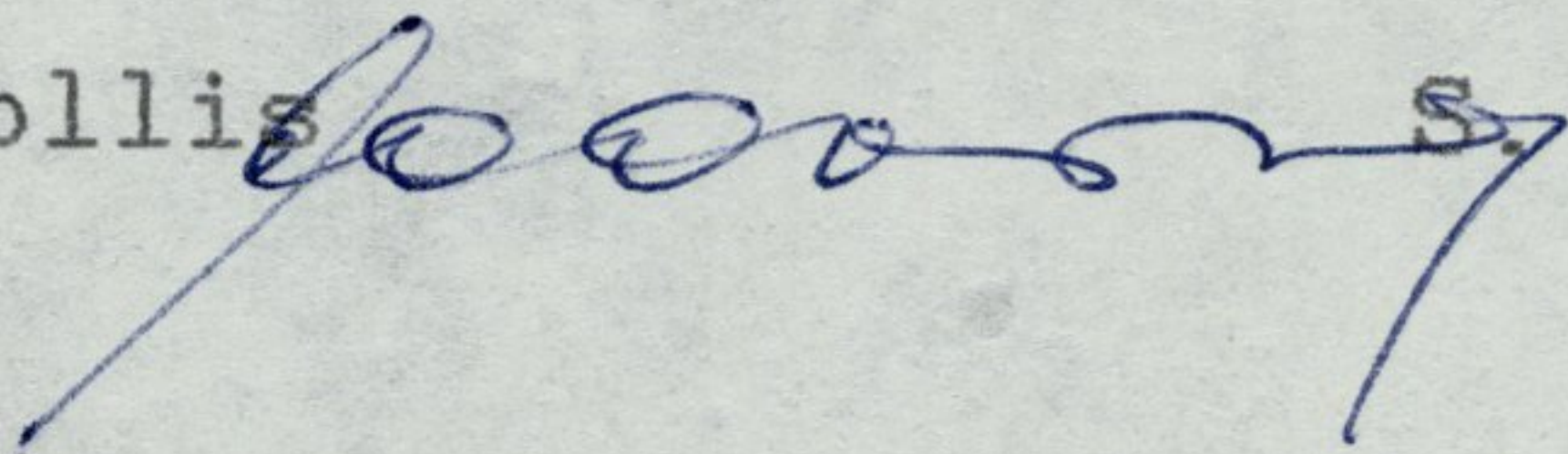
1. Järgmisel istungil arutada peatükki "Seadusandlus" ja edaspidi kinnitada päevakord iga istungi algul.
2. Ekspertide kutsumise taotluse juhatusesele edastab toimkonna esimees V. Salum.

Juhatas



V. Salum

Protokollis



Tooming